

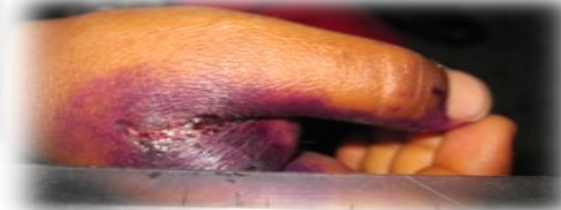

የእብድ ውሻ በሽታ

የኢትዮጵያ ጤናና ሥነ ምግብ ምርምር ኢንስቲትዩት

በህትመቱ የተካተቱ ፡ -

- የበሽታው አምጪ ሻይረስ
- የበሽታው ስርጭት
- የበሽታው መተላለፍያ መንገዶች
- የበሽታው መደራጃ ጊዜና የህመም ምልክቶች
- በሽታውን ለማወቅ የሚደረግ የምርመራ ዘዴ
- ለበሽታው የሚሰጥ ህክምና
- በሽታውን መከላከልና መቆጣጠር

ይህ ህትመት የተዘጋጀው የእብድ ውሻ በሽታን አስመልክቶ ትምህርት ለማስተላለፍና በሽታውን ለመከላከል የሚያስችል ግንዛቤ ለማስጨበጥ ነው።
ይሁን እንጂ ሕትመቱን ያለ ኢትዮጵያ ጤናና ሥነ ምግብ ምርምር ፍቃድና እውቅና ማተም፣ ማሰራጨትም ሆነ መሸጥ የተከለከለ ነው።

ጽሁፍ አቅራቢዎች

- ወ/ሮ ቤተልሔም ንዋየ ስላሴ → ዶ/ር አብርሃም አሊ → አቶ መኮሮ በየነ
- ዶ/ር ፋሲል መንግስቱ → ዶ/ር አሰፋ ደሬሳ → ዶ/ር እሸቱ ይመር → ዶ/ር መኮንን ፍቃዱ

አርታኪዮን

ፍቃዱ በሻህ   አቤል የሻነህ

የተ/ዋና ዳይሬክተር መልእክት

የኢትዮጵያ የጤናና ሥነ ምግብ ምርምር ኢንስቲትዩት የህብረተሰባችንን የጤና ችግሮች ለመፍታት የሚያስችሉ በርካታ ችግር ፈቺ ጥናትና ምርምሮችን በማካሄድ ጉልህ አስተዋጽኦ ሲያደርግ የቆየና አሁንም በማድረግ ላይ የሚገኝ ተቋም ነው፡፡

በኢንስቲትዩቱ የሚካሄዱት ምርምሮች በአባዛኛው ተላላፊና ተላላፊ ባልሆኑ በሽታዎች፣ በሥነ-ምግብ ችግሮችና በባህላዊ መድሀኒቶች ዙሪያ ያተኮሩ ናቸው፡፡ ኢንስቲትዩቱ ተላላፊ ከሆኑት በሽታዎች መካከልም በተለይ በእብድ ውሻ የሚተላለፈውን በሽታ ለመከላከልና የህክምና አገልግሎቱንም ተደራሽ ለማድረግ ለዘመናት በብቸኝነት ሲሰራ የቆየ መሆኑ ከማንም የተሰወረ አይደለም፡፡

ይህንን በሽታ አስመልክቶ ለሰውና ለእንስሳት የሚያገለግል የእብድ ውሻ በሽታ የክትባት መድሀኒት በማምረት፣ የህክምና የምክር አገልግሎት በመስጠትና በተለያዩ የመገናኛ ብዙሀን በመጠቀም ስለበሽታው ለህብረተሰቡ ግንዛቤ የመፍጠር ተግባራትን በሁሉም የአገራችን ክልሎች በማከናወን ላይ እንገኛለን፡፡

በሽታውን አስመልክቶ በግንዛቤ ማስጨበጥ እና ማዳበር ላይ የተመሰረተ የመከላከል ስራ ከተሰራ በቀላሉ ከፍተኛ ውጤት ለማስመዝገብ ይቻላል፡፡ በመሆኑም የመከላከል ስራውን አጠናክሮ ለማስቀጠል ይህ በበሽታው አመጣጥና ስርጭት እንዲሁም የመከላከያ ዘዴዎች ላይ የሚያተኩር ጽሁፍ ተዘጋጅቷል፡፡ ህትመቱ ስለእብድ ውሻ በሽታ ምንነት፣ በሽታው እንዴት እንደሚተላለፍ፣ ማንኛውም ሰው በማያውቀው እንስሳ ቢነክስ ማድረግ ስለሚገባው ጥንቃቄና በሽታውን ለመቆጣጠር ስለሚወሰዱ እርምጃዎች እንዲሁም ከበሽታው ጋር ስለተያያዙ ሌሎች ጉዳዮች የተሟላ መረጃ የሚሰጥ ነው፡፡

ሕትመቱ በተጨማሪም ኅብረተሰቡ የእብድ ውሻ በሽታን አደገኝነት በመረዳት የበሽታውን ስርጭት በመግታት ረገድ የበኩሉን ድርሻ እንዲወጣ የሚያስችል ሲሆን፤ ይህን በማድረግም በሽታውን ለማከም የሚወጡ ወጪዎችንም ለመቀነስ ለማስቻል ነው፡፡

ይህ በኢንስቲትዩቱ ባለሙያዎች ተዘጋጅቶና በኢንስቲትዩቱ በጀት ታትሞ የሚሰራጨው ሕትመት ለመጀመሪያ ጊዜ ለሙከራ ያህል በአዲስ አበባና አካባቢዋ በሚገኙ የሰውና የእንስሳት ጤና ተቋማት እንዲሁም ትምህርት ቤቶች የሚሰራጭ ሲሆን፤ ወደፊት ህትመቱን አጠናክሮ በመቀጠል በመላው አገሪቱ ለማዳረስ እቅድ ይዘናል፡፡

ሕትመቱ በኢንስቲትዩታችን የዘርፉ ባለሙያዎች የረጅም ጊዜ ጥረት ለማንኛውም አንባቢ ግልጽና በቀላሉ ሊረዳው በሚችል አቀራረብ የተዘጋጀ በመሆኑ ጠቀሜታው የጎላ እንደሚሆን እምነቴ ነው፡፡

በመጨረሻም ይህንን የእብድ ውሻ በሽታን መከላከል አስመልክቶ ጠቃሚ መረጃ የያዘውን ሕትመት ላዘጋጁት የኢንስቲትዩታችን ባለሙያዎች ያለኝን ልባዊ ምስጋና እያቀረብኩ፤ በየጤና ተቋማትና በየትምህርት ቤቶች የምትገኙ ባለሙያዎች በአግባቡ በመገልገል ህብረተሰባችን ግንዛቤው ዳብሮ በዚህ አስከፊ በሽታ የሚደርስበትን የጤና ችግር እንደትታደጉት የአደራ መልእክቴን አስተላልፋለሁ፡፡

ማውጫ

- 1 መግቢያ 1
- 2 የበሽታው አምጪ ቫይረስ 3
- 3 የበሽታው ስርጭት.....3
- 4 የበሽታው መተላለፍያ መንገዶች.....4
- 5 የበሽታው መደራጃ ጊዜና የህመሙ ምልክቶች 5
- 6 በሽታውን ለማወቅ የሚደረግ የምርመራ ዘዴ.....7
- 7 ለበሽታው የሚደረግ ህክምና.....7
- 8 በሽታውን መከላከልና መቆጣጠር.....9
- 9 ዋቢ ጽሁፎች.....10

በበሽታው የተጠቃ ውሻ

መግቢያ

ፊቱ ላይ የተክሰ ሕጻን

የእብድ ውሻ በሽታ በእንግሊዘኛው አጠራር ሬቢስ ከሒንዱ ሳንስክሪት ራብሐስ (Rabhas) ቃል የፈለሰ ነው። ይህ በሽታ ዝምተኛ፣ ለጌታው ታዛዥና ጓደኛ የነበረ ውሻ በድንገት ወደ አስፈሪ የአውሬነት ባህሪ የሚለወጥበት ሁኔታ ነው። የእብድ ውሻ በሽታ (Rabies) በቫይረስ አማካኝነት በበሽታው ከተለከፈ እንስሳ ወደ ሌላ ጤነኛ እንስሳ ወይም ወደ ሰው በንክሻ የሚተላለፍ በሽታ ሲሆን ውሻን ብቻ ሳይሆን ሁሉንም ደመ ሞቃትና አጥቢ የሆኑ እንስሳትን እንዲሁም ሰውን የሚያጠቃ በሽታ ነው። ነገር ግን በሽታው በአብዛኛው በውሾች ላይ ስለሚታይና ሰዎችም የሚገነዘቡት ይህንኑ ስለሆነ የእብድ ውሻ በሽታ የሚል ስያሜ አስጥቶታል።

አምላክ” ለሚባል አምላክ መልዕክተኛው ውሻ እንደነበር ተጽፎ ተገኝቷል።

በባቢሎናውያን ዘመን የባቢሎን ሕግ የሚባል ከክርስቶስ ልደት በፊት በ2300 አመተ ዓለም የነበረ ምናልባትም የመጀመሪያው ነው ተብሎ የሚነገርለት ጽሁፍ ውስጥ ስለእብድ ውሻ በሽታ የተጻፈውና ከዚህ በሽታ ጋር የሚያያዘው ሕግ “አንድ ውሻ አብዶ ሰው ቢነክስ፣ ባለቤት ያለው ውሻ መሆኑ ከታወቀ እንዲሁም የውሻው ባለቤት ውሻውን እንደማይጠብቅና እንደማይንከባከብ ከተረጋገጠ፣ ያ የተነከሰው ሰው በእብድ ውሻ በሽታ ታም ቢሞት የውሻው ባለቤት 40 ሸቅል የነብስ ካሣ ይከፍላል የሚል ሲሆን፣ በእብድ ውሻ በሽታ ታም የሞተው ደግሞ ባሪያ ከሆነ 15 ሸቅል ለባሪያው ጌታ ይከፍላል።” ይል ነበር።

ግሪኮች ይህንን በሽታ በተመለከተ ሁለት አማልዕክት ነበሯቸው፤ አንደኛው አርያቶስ ሲባል የበሽታውን መዛመትና መተላለፊያ መንገድ ማስተንገል ይችላል ተብሎ

ይታመንበት የነበረው ሲሆን አርቴሚስ የሚባለው ደግሞ በበሽታው የተያዘን ሰው ያድናል ይባል ነበር። ግብፃውያን ደግሞ የዚህ በሽታ ክስተት የአማልዕክት ቁጣ ነው ብለው ያምኑ ነበር፤ ምክንያቱም በሰላም ከቤተሰቡ ጋር ይኖር የነበረ ውሻ ድንገት ተቆጩና ተናካሽ በመሆን ጌቶቹን ከመተናኮሉም በተጨማሪ በአጭር ጊዜ ውስጥ ሽባ ሆኖ ሲሞት ስለሚያዩት ከአማልዕክት ጋር ያያይዙት እንደነበር ተመዝግቧል።

የእብድ ውሻ በሽታ ወይም ውሻን የሚያሳብድ በሽታ በየዘመኑ እየተከሰተ ሰዎችን ሲያጠቃ የኖረ በሽታ ነው። እ.ኤ.አ. 1271 በፈረንሳይ አገር የሬቢስ ወረርሽኝ ተከስቶ እንደነበርና በሽታውንም ያዛመቱት ተኩላዎች እንደነበሩ ታሪክ ይነግረናል።

በ16ኛው መቶ ክፍለ ዘመን አንድ ፔትረስ ማርቲየር-አንግሌረስ የተባሉ አሜሪካዊ አቡን የስፔን ወታደሮች በእብድ ውሻ በሽታ ሲሰቃዩ ማየታቸውንና በሽታውም የያዛቸው በእብድ ውሻ በሽታ በተለከፉ የሌሊት ወፎች ተነክሰው መሆኑንም እኚሁ አቡን ጠቁመው ነበር። የእብድ ውሻ በሽታ ለመጀመሪያ ጊዜ በአሜሪካ ሪፖርት የተደረገው እ.ኤ.አ. 1709 በግሬይ ጆስ ጊል ራሚሬዝ ነው።

ጭንቅላቱ ላይ የተክሰ ሕጻን

የእብድ ውሻ በሽታ የረጅም ጊዜ ታሪክ (history of rabies) ያለው በሽታ ነው፤ ይህ በሽታ በአለማችን ላይ ከታወቀ ብዙ ሺህ አመታት አልፈውታል። በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ሰዎችንም ሕይወት አጥፍቷል። ከክርስቶስ ልደት በፊት በ3000 አመተ ዓለም በነበረ ቬዳስ የሚባል የሒንዱ የእምነት መጽሐፍ ውስጥ “የሞት

«የእብድ ውሻ በሽታ ወይም ውሻን የሚያሳብድ በሽታ በየዘመኑ እየተከሰተ ሰዎችን ሲያጠቃ የነበረ በሽታ ነው»

እግር ላይ የደረሰ ጉዳት

ከዚህም በተጨማሪ በሰሜን አሜሪካ እ.ኤ.አ. 1770-71 የእብድ ውሻ በሽታ ወረርሽኝ ተከሰቶ እንደነበርና የብዙ ሰዎችም ሕይወት ማጥፋቱን መዛግብት ይጠቁማሉ።

ከቅርብ ጊዜያት በተለይ ያደጉ አገራት ስለዚህ በሽታ በጥልቀት ማጥናትና መረጃ መሰበሰብ ከጀመሩ ወዲህ እ.ኤ.አ. ከ1970 እስከ 1980 በሰሜንና በደቡብ አሜሪካ በተካሄደው ጥናት በጠቅላላው 320,596 የሚሆኑ የተለያዩ የቤትና የዱር እንስሳት በዚህ በሽታ ተለክፈው ሞተዋል። በተጨማሪ በአውሮፓ በተመሳሳይ ጊዜ በተካሄደ ጥናት 87,491 ሰዎችና እንስሳት ውሻን የሚያሳብድ በሽታ ተለክፈው መሞታቸው የሚጠቅስ መረጃም አለ።

በአውሮፓ ዋነኛው የበሽታው አስተላላፊ የሆነው ቀበሮ ሲሆን ውሻ፣ ድመትና ሌሎች እንስሳት በሁለተኛ ደረጃ የበሽታው አስተላላፊዎች ናቸው። የአለም ጤና ድርጅት እ.ኤ.አ. 1998 አውጥቶት የነበረውን ሪፖርት መሠረት በማድረግ በዚህ ዓመት 1,613,801 የሚሆኑ ሰዎች ለዚህ በሽታ መከላከያ ክትባት የወሰዱ ሲሆን ከእነዚህም

ውስጥ 409,378 ከአፍሪካ ነበሩ። በተጨማሪም በዚህ ዓመት 33,373 የሚሆኑ ሰዎች ለበሽታው ሕክምና ሳይወስዱ ቀርተው ሕይወታቸው ያለፈ መሆኑም ተመዝግቧል። ከነዚህም ውስጥ 33075 ከእስያ፣ 87 ከአሜሪካ፣ 7 ከአውሮፓ እና 204ቱ አሁንም ከአፍሪካ ለመሆኑ በሪፖርቱ ላይ ተገልጿል።

ወደ አህጉራችን አፍሪካ ስንመጣ ከሌሎች አህጉራት ለየት የሚልበት ምክንያት አንዱና ዋነኛው ውሻን የሚያሳብደው በሽታ በምን ደረጃ ላይ እንዳለ በትክክል አለመታወቁ ነው። መረጃ ካስተላለፉ አንዳንድ አገሮች በመነሳት በአፍሪካ ዋናው የበሽታው አስተላላፊ ሆኖ የተገኘው ውሻ ሲሆን፤ በመቀጠል ድመትና የዱር እንስሳት በሽታውን እንደሚያስተላልፉ ታውቋል።

ውሻን የሚያሳብድ በሽታ በኢትዮጵያ ለረጅም አመታት ከሚታወቁ በሽታዎች ውስጥ አንዱ ነው። ለዚህም ማጠናከሪያ በ17ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በተገኘ የጽሁፍ ማስረጃ ውስጥ ስለዚህ በሽታ መንስኤ፣ መከላከያ መድሀኒትና አጠቃቀሙ የሚገልጹ መረጃዎች ተገኝተዋል። በ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መግቢያ አካባቢ ኤድዋርድ ሩፔል፣ ሮቼ ዲ ሔርኮርት እና ሌሎችም የአበደ ውሻ ወይም በአበደ ውሻ ሰዎች ሲነኩ ማየታቸውን የሚገልፁ ምናልባትም ይህ በአዲስ አበባ ከተማ የመጀመሪያው ክስተት ሊሆን እንደሚችል በፕሮፌሰር ሪቻርድ ፓንክረስት ጥናታዊ ጽሁፍ ውስጥ ተጠቅሷል። ውሻን የሚያሳብድ በሽታ በኢትዮጵያ ውስጥ የነበረውን ታሪካዊ ሁኔታ እኚህ ፕሮፌሰር ሲያብራሩ በ18ኛውና በ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የነበሩት ኢትዮጵያውያን ስለዚህ በሽታ ግንዛቤ እንደነበራቸውና የተነከሰም ሰው ወዲያው ባህላዊ በሆነ መንገድ እንደሚታከምና እንዲያውም ይህ በሽታ በለሀጭ አማካኝነት እንደሚተላለፍም ያውቁ እንደነበርም ጠቅሰዋል። ነገር

ግን የባህላዊው መድሐኒት ምን ያህል ፈዋሽ እንደሆነ የሚገልፅ ሳይንሳዊ መረጃ የለም።

በኢትዮጵያ ውስጥ ውሻን ለሚያሳብደው በሽታ መከላከያ ክትባት መመረት ከመጀመሩ በፊት የጣልያን መንግስት በወረራው ጊዜ ወደ ኢትዮጵያ የገቡትን ወታደሮች ክትባቱን ከአገሩ አምጥቶ ይከትብ እንደነበር የረጅም ጊዜ ታሪክ ይነግረናል። ከድል በኋላ እ.ኤ.አ. በ1944 የኢትዮጵያ መንግስት ፈረንሳይ አገር ካለው የፓስተር ኢንስቲትዩት ጋር ባደረገው ስምምነት ኢንስቲትዩት ፓስተር ደ.ኤ.ቲ. (Institute Pasteur d' Ethiopie) የሚል ስያሜ የተሰጠው ተቋም እንደተቋቋመና ይህም ተቋም ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የበሽታውን ምርመራ ማከናወን፣ ክትባት ማምረትንና የምክር አገልግሎት መስጠትን ጀምሯል። ይህ ኢንስቲትዩት በአሁኑ ሰዓት የኢትዮጵያ ጤናና ስነ-ምግብ ምርምር ኢንስቲትዩት ተብሎ የሚጠራው ነው።

«በ18ኛውና በ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የነበሩት ኢትዮጵያውያን ስለዚህ በሽታ ግንዛቤ እንደነበራቸውና የተነከሰም ሰው ወዲያው ባህላዊ በሆነ መንገድ እንደሚታከምና እንዲያውም ይህ በሽታ በለሀጭ አማካኝነት እንደሚተላለፍም ያውቁ እንደነበርም ጠቅሰዋል። ነገር ግን የባህላዊው መድሐኒት ምን ያህል ፈዋሽ እንደሆነ የሚገልፅ ሳይንሳዊ መረጃ የለም»

የበሽታው አምጪ ሻይረስ

የበሽታው አምጪ ሻይረስ

ውሻን የሚያሳብደው በሽታ ራብዶቫይረስ በተባለ ሻይረስ የሚመጣ በሽታ ሲሆን፤ ሁሉንም ደመ ሞቃት አጥቢ እንስሳን፤ ሰውንም ጨምሮ የሚያጠቃ ነው። ረቂቅ የሆኑ ነገሮችን ማሳየት በሚችል በኤሌክትሮን ማይክሮስኮፕ ሲታይ የጥይት ቅርፅ ሲኖረው በአንደኛው በኩል ግማሽ ክብ ሆኖ በሌላ በኩል ደግሞ ጠፍጠፍ ያለ ቅርፅ አለው። ወደ ተነካሹ አካል የገባው ሻይረስ ለመራባት የግድ ራሱን ከነርቭ ሕዋስ ጋር ማጣበቅ

ይኖርበታል። የሚጣበቀውም በዚሁ በጠፍጣፋ ጎኑ ነው። የዚህን በሽታ ሻይረስ ከሌሎች የሻይረስ አይነቶች ልዩ የሚያደርገው መኖሪያው ወይም መራቢያው በነርቭ ሕዋስ በአመዛኙ አንጎል ውስጥ መሆኑ ነው። በንክሻ አማካኝነት ስሜታዊና አንቀሳቃሽ የነርቭ ጫፍ ወይም ጭራ (Sensory and motor nerve endings) ካገኘ በኋላ ወደ ተቀሩት

ሌሎች የነርቭ ሕዋሶች እየተሸጋገረ በሕብለሰረሰር (Spinal cord) አድርጎ ወደ አንጎል ይደርሳል። ይህ በሽታ ነርቮችን፣ አንጎልንና ጡንቻዎችን በማደንዘዝ ህሊናን ሰውሮ በአጭር ጊዜ ውስጥ ሕይወትን ሊያጠፋ የሚችል አደገኛና አሰቃቂ በሽታ ነው።

የበሽታው ስርጭት

ውሻን የሚያሳብድ በሽታ በተለምዶ ስሙ የእብድ ውሻ በሽታ እየተባለ ይጠራ እንጂ በበሽታው የሚጠቁ እንስሳት ብዙ ናቸው። ውሻን በሚያሳብድ በሽታ ከሚጠቁ የቤት እንስሳት ውስጥ እንደ ውሻ፣ ድመት፣ በሬ፣ ላም፣ በግ፣ ፍየል፣ አህያ፣ ፈረስና በቅሎ ናቸው። ውሻን የሚያሳብድ በሽታ አመቱን ሙሉ ሊከሰት የሚችል በሽታ ነው።

ሆኖም ግን በውሾች የመራቢያ ወቅት የበሽታው ክስተት ከፍ ይላል። ምክንያቱም አንድን ሴት ውሻ በግምት ከ5-8 ወንድ ውሾች ለግንኙነት ሲሉ ስ ለ ሚ ከ ተ ሷ ት

የ እ ብ ድ ው ሻ በ ሽ ታ

ከመሀላቸው በአጋጣሚ አንዱ እንኳን በበሽታው የተለከፈ ቢሆን በአንድ ጊዜ ከግማሽ በላይ የሆኑትን የሴቷን ውሻ ተከታዮች ሊበክል ስለሚችል ነው።

ውሻን በሚያሳብድ በሽታ የሚጠቁ የዱር እንስሳትን በሦስት ከፍሎ ማየት የሚቻል ሲሆን እነዚህም ስጋ በል፣ ሳር በልና ዘራይጥ ናቸው። ስጋ በል የዱር እንስሳት ከሚባሉት ውስጥ እንደ ቀበሮ፣ ጅብ፣ ተኩላ፣ ፋሮ፣ ሸለመጥማጥ የሚጠቀሱ ሲሆን በተለይ በአገራችን ጅብና ቀበሮ በተደጋጋሚ በበሽታው እንደሚለከፉ መረጃዎች ያሳያሉ።

እነዚህም እንስሳት ሲያብዱ የተፈጥሮ ልማዳቸውን በመተው ሰው መንደር በመግባት ጥቃት ያደርሳሉ። ስለዚህ ማንኛውም ሰው በማንኛውም የዱር እንስሳት ቢነከስ ወዲያውኑ የሕክምና እርዳታ ወደሚያገኝበት የጤና ተቋም መሄድ ይኖርበታል።

ሳር በል ከሚባሉት ደግሞ እንደ አጋዘን፣ ሚዳቋን የመሳሰሉትን ያካትታል። ሦስተኛው የዱር እንስሳት ምድብ ዘራይጥ የሚባሉት ደግሞ እንደ አይጥ፣ ጥንቸል፣ ፍልፈል የመሳሰሉት ናቸው።

በበሽታው ከሚጠቁ በራሪ አጥቢ የዱር እንስሳት

በበሽታው የተለከፈ ዝንጅሮ

የሌሊት ወፍ ትገኛበታለች። የሌሊት ወፍ ዝርያዎች ብዙ ሲሆኑ ከነዚህ ውስጥ ውሻን የሚያሳብድ በሽታ ያስተላልፋሉ ተብለው የሚታሙት ሁለቱ ብቻ ናቸው። እነዚህም ነፍሳት-በል (Insectivorous) እና ደም-መጣጭ (Vampire) በመባል ይታወቃሉ።

ውሻን የሚያሳብድ በሽታ በደም-መጣጭ የሌሊት ወፍ ላይ ለመጀመሪያ ጊዜ በምርመራ የተገኘው እ.ኤ.አ. በ1911 ብራዚል ውስጥ ሲሆን ከ150 በላይ የሚሆኑ ሰዎች በዚህ በሽታ ሕይወታቸውን አጥተዋል። ውሻን የሚያሳብድ በሽታ አስተላላፊ የሆነችው ደም-መጣጭ (Vampire Bat) የምትባለው የሌሊት ወፍ በተለይ በደቡብ አሜሪካ ከብቶች በብዛት በሚኖሩበት አካባቢ ስለምትገኝና በሽታውን ወደ ከብቶችና ሌሎችም እንስሳት

በማሰራጨት ከፍተኛ የሆነ ኢኮኖሚያዊ ጉዳት እያደረሰች ትገኛለች።

ነፍሳት-በል በሆኑት የሌሊት ወፍ ዝርያዎች ላይ ይህ በሽታ የተገኘው ትንሽ ዘግየት ብሎ እ.ኤ.አ. በ1953 ነበር። በአገራችን ውስጥ የበሽታው አስተላላፊ የሆኑት የሌሊት ወፍ ዝርያዎች አልተገኙም።

በኢትዮጵያ ጤናና ሥነምግብ ምርምር ኢንስቲትዩት የእንስሳት ነክ በሽታዎች ምርምር ቡድን የተገኘ መረጃ በኢትዮጵያ እ.ኤ.አ. ከ2000 እስከ 2010 ድረስ በነበሩት 10 ዓመታት ውስጥ ለ 20414 እንስሳት የ10 ቀን ውሻን ለሚያሳብድ በሽታ ክትትልና ምርመራ የተደረገ ሲሆን ከእነዚህም ውስጥ 2171 የሚሆኑት በበሽታ የተያዙ ነበሩ።

የላባራቶሪ የአንጎል ምርመራ ከተደረገላቸው

3261 እንስሳት ውስጥም 2593 በበሽታው የተያዙ የነበሩ ሲሆን ከዚህ ውስጥ 2458(75.37%) ውሾች ናቸው። በነዚህ ዓመታት ውስጥም 31,000 ዶላር መካከያ ክትባት ለበሽታው ለተጋለጡ ሰዎች ሕክምና አገልግሎት ላይ ውሏል። በተመሳሳይ ጊዜ 386 የሚሆኑ ሰዎች ሕክምናውን በወቅቱ ባለመውሰዳቸው ሕይወታቸው ያለፈ መሆኑን መረጃው ያስረዳል።

ይህ ቁጥር ወደ ኢንስቲትዩቱ መጥተው ከታዩ እና ከአስታማሚ ቤተሰቦች ከተነገረ መረጃ የተገኘ ነው። ምናልባትም ወደ ኢንስቲትዩቱ መምጣት ሳይችሉ በየቤቱ በበሽታው ሳብያ የሞቱት ቁጥር ማግኘት ቢቻል የሞት መጠኑ ከዚህ ከፍ ያለ እንደሚሆን መገመት ይቻላል።

የበሽታው መተላለፊያ መንገዶች

ውሻን የሚያሳብድ በሽታ ዋና መተላለፊያ መንገድ ንክሻ ነው ነገር ግን በበሽታው ከተለከፈ እንስሳ ጋር በሚደረግ ጥንቃቄ የጎደለው ንክኪ በተለይ የአበደው እንስሳ ለሆኖ ባልተሸፈነ ቁስል ላይ ሲያርፍ የበሽታው አምጪ ረቂቅ ወይም ቫይረስ ወደ ጤነኛ ሰውም ሆነ እንስሳ አካል ገብቶ በሽታው ሊተላለፍ ይችላል።

ይህም የሚሆንበት ምክንያት የበሽታው ሕዋስ በነርቭ ህዋሶች አማካኝነት በሕብረሰብ (spinal cord) አድርጎ ወደ አንጎል ከገባ በኋላ አንጎል ውስጥ በሚገኙ የነርቭ ሕዋሶች ጋር ተጣብቆ ካደገ፣ ከተባዛና ከተከማቸ በኋላ ወደ ምራቅ እጢዎች በመጓዝ ከለሆኖ ጋር በአፍ በኩል ወደ ውጭ ስለሚወጣ ነው።

በበሽታው የተያዘ ውሻ ሌላ እንስሳን በሚነክስበት ጊዜ በለሀጩ ውስጥ የሚገኘው የበሽታው አምጪ ረቂቅ ወይም ቫይረስ በቀላሉ ወደ ሌላኛው እንስሳ መተላለፍ ስለሚችል ነው።

በአለም እስካሁን ድረስ በምርምር በሽታው ከሰው ወደ ሰው እንደሚተላለፍ የተረጋገጠ መረጃ የለም ሆኖም ግን በሀገራችን አንድ እናት ውሻን በሚያሳብድ በሽታ ተይዘው ለሕክምና ወደ ኢትዮጵያ ጤናና ስነ ምግብ ምርምር ኢንስቲትዩት መጥተው እንዴት እንደያዛቸው ሲጠየቁ በበሽታው ታሞ ከሞተው ልጃቸው በስተቀር ምንም አይነት

እንስሳ እንዳልነከሳቸው ወይም ንክኪ እንዳልነበራቸው ተናግረዋል።

ሌላኛዋ የበሽታው ተጠቂ የሆነች የ 24 ዓመት ሴት ታማ በሞተች በ36ኛው ቀን የ5 ዓመት ልጅዋ ታሞ ሞቷል፤ እሱም በእንስሳ አለመነከሱም ከቤተሰብ የተገኘው መረጃ ይገልጻል።

የቫይረሱ በአንጎል ውስጥ መባዛት

የበሽታው መደራጃ ጊዜና የህመሙ ምልክቶች

ውሾች ውሻን በሚያሳብድው በሽታ ዋነኛ ተጠቂ ስለሆኑ የበሽታውን ምልክቶች ያለ ምንም ችግር በእነርሱ ላይ መለየት ይቻላል፤ ምልክቶቹንም በሁለት ከፍሎ ማየት ይቻላል፡፡

የመጀመርያው አይነት ተናዳጅ እብደት (Furious Form) በመባል የሚታወቅ ሲሆን ውሻው ህይለኛና ቁጡ ይሆናል፤ ይቅበዘበዛል፤ ያገኘውን ሰውም ሆነ እንስሳ ወይም ግዑዝ ነገሮችን ይነክሳል፤ አፉን ይከፍታል፤ ዝንብን ለመንከስ ሙከራ ያደርጋል፤ ድምፅና ነፋስ አይወድም፤ የሚያሰማው ድምፅ ከድሮው የተለየ ሆኖ በጨኸትና በማላዘን መካከል ያለ ድምፅ ነው ፤ አፉን መክፈትና መዝጋት ስለሚቻገር ለሀጩን ያዝረበርባል፤ ጭራውን ይሸጉባል፤ አይት ይደፈርሳል ወይም ይፈጣል፤ ከኃላ እግሩ ይጀምርና ሙሉ አካሉ ይሽመደመዳል በመጨረሻም ይሞታል፡፡

ሁለተኛው አይነት ልዝብ እብደት (Dump Form) የሚባል ሲሆን አንዳንዴ ፈዛዛው በመባል ይታወቃል፡፡ ይህ አይነት ምልክት የሚታይበት ውሻ ዝምተኛ፣ ቀዝቃዛና እንቅልፋም ይሆናል፡፡ በተጨማሪም አንገቱን ያቀረቅራል፤ አይተናኮልም ወይም አይናከስም፤ ከሰዎች የመራቅና የመሸሽግ ጠባይ ያሳያል፡፡

በተለይ የዚህኛውን አይነት የበሽታ ምልክት የሚያሳዩ ውሾች የመንጋጋቸው ጡንቻ ሽባ ስለሚሆንና የታችኛው መንጋጋቸው ስለሚንጠለጠል በአብዛኛው የውሻ ባለቤቶች በውሻው ጉሮሮ ውስጥ አጥንት የተቀረቀረ እየመሰላቸው ያንን ለማውጣት

በሚያደርጉት ጥረት ለበሽታው ይጋለጣሉ፡፡ ከላይ የተጠቀሱት የባህሪ ለውጦች አንድ ሰው በውሻው ላይ ሲያይ መጠራጠር ያለበት ውሻው ውሻን በሚያሳብድ በሽታ ተለክፎ ሊሆን ስለሚችል ጥንቃቄ ማድረግ እና የእንስሳት ሐኪም ማማከር ይኖርበታል፡፡

እንደ ኢትዮጵያ ባሉ ታዳጊ አገሮች ውስጥ ውሻን የሚያሳብድ በሽታ በሰዎች ላይ ብቻ ሳይሆን በቀንድ ከብቶችም ላይ ጉዳት እያስከተለ ይገኛል፡፡ በተለይ ለግጦሽ ከበረታቸው ወጥተው ወደ መስክና ዱር የሚሰማሩ ከብቶች ዋነኛ የበሽታው ተጠቂ ናቸው፡፡

በበሽታው በተለከፈ እንስሳ የተነከሰ አንድ የቀንድ ከብት የሕመም ምልክት የሚታይበት ቫይረሱ የመደራጃ ጊዜውን ከጨረሰ በኋላ ነው፡፡

የቫይረሱ ምልክቶችም የሚከተሉት ናቸው፡- ቁጡ ይሆናል፤ ሲተነፍስ የፋጨት ድምፅ ከወደ ደረቱ አካባቢ ይሰማል፤ ቶሎ ቶሎ ይሸናል፤ የሆድ ድርቀት ይይዘዋል፤ ወዲያና ወዲህ ይሮጣል፤ ለመዋጋት ይሞክራል፤ ለሀጭ ያዝረበርባል በመጨረሻም ሽባ ሆኖ ይሞታል፡፡ በዚህ በሽታ የተለከፈ እንስሳ በአቅራቢያው ያለን የቀንድ ከብት ቢነክስ ከብቱ

የሕመም ምልክት ሳይጀምረው በሁለት ቀናት ጊዜ ውስጥ አርዶ የተነከሰውን አካልም ቆርጦ በመጣል የተቀረውን አካል በደንብ አብስሎ መመገብ ይቻላል፡፡

የኃላ እግሩ ሽባ ሆኖ ለሀጭ የሚያዝረበርብ ያበደ ውሻ

አለበለዚያ ግን እንስሳውን ገድሎ መቅበር ወይም ማቃጠል ያስፈልጋል፡፡

በበሽታው የተለከፈ የጋማ ከብትም ቢሆን ከላይ ከተጠቀሱት የቀንድ ከብት ሲታመም ከሚያሳየው ምልክት ጋር በአብዛኛው ተመሳሳይ ሲሆን የሚለያቸው ነገር ቢኖር ቁጡ በሚሆኑበት የሕመም ደረጃ ላይ ሲደርሱ መናከስ መጀመራቸው ነው፡፡

«አንድ በዚህ በሽታ የተለከፈ እንስሳ በአቅራቢያው ያለን የቀንድ ከብት ቢነክስ ከብቱ የሕመም ምልክት ሳይጀምረውና ጊዜ ሳይሰጡ አርዶ የተነከሰውን አካል ቆርጦ ጥሎ የተቀረውን አካል በደንብ አብስሎ መመገብ ይቻላል»

ለበሽታው የሚያጋልጡ ሁኔታዎችና መሰጠት ያለበት ሕክምና አይነት

ለበሽታው የመጋለጥ አይነት	በበሽታው ከተጠረጠረ የቤት ወይም የዱር እንስሳ የሚኖር ግንኙነት	ለበሽታው የመጋለጥ ደረጃ	የሚመከር የህክምና አይነት
I	<ul style="list-style-type: none"> አንስሳውን በመመገብ የሚኖር ንክኪ ወይንም ጤነኛ (ፈለግ የሌለው ወይም ቁስል የሌለው) የሆነን ቆዳን የእንስሳው ምላስ ቢልሰው 	ለበሽታው መጋለጥ አይኖርም	<ul style="list-style-type: none"> ሕክምና መከታተል አያስፈልግም
II	<ul style="list-style-type: none"> ባልተሸፈነ ቆዳ ወይንም ቁስል በበሽታው የተጠረጠረ ወይንም በበሽታው የተያዘ እንስሳ ምላስ ቢልሰው 	መጠነኛ መጋለጥ	<ul style="list-style-type: none"> የመከላከያ ክትባት መከታተል ያስፈልጋል። የ10 ቀን ክትትል ተደርጎ ውሻው በሽታ ማስተላለፍ እንደማይችል ከተረጋገጠ በኋላ ህክምናው ይቋረጣል። ንክሻ የፈጸመው እንስሳ ጭንቅላት በላብራቶሪ ተመርምሮ ጤነኛ መሆኑ ከተረጋገጠ ሕክምናው መቋረጥ አለበት።
III	<ul style="list-style-type: none"> አንድ ቦታ ወይንም ብዙ ቦታ የተፈጸመ ቡጭርያ ወይንም ንክሻ ካለ የእንስሳው ምራቅ ወይንም ለህጭ አይን ውስጥ ወይም አፍ ውስጥ ቢገባ የሌሊት ወፎች ጋር በሚኖር ንክኪ 	ከፍተኛ መጋለጥ	<ul style="list-style-type: none"> ፈብስ ኢምኖግሎብሊን(Rabies Immunoglobulin) እና ክትባት መሰጠት ይኖርበታል። የ10 ቀን ክትትል ተደርጎ ውሻው በሽታ ማስተላለፍ እንደማይችል ከተረጋገጠ በኋላ ህክምናው ይቋረጣል። ንክሻ የፈጸመው እንስሳ ጭንቅላት በላብራቶሪ ተመርምሮ ጤነኛ መሆኑ ከተረጋገጠ ሕክምናው መቋረጥ አለበት።

የሀንሳ እግሩ ሽባ የሆነ ጥጃ

ያለማቋረጥ የሚጮህና ትንፋሽ ለመሳብ የተቸገረ በሬ

ምንጭ: የአለም የጤና ድርጅት

የበሽታው የሕመም ምልክቶች በሰውም ሆነ በእንስሳት ላይ የሚታዩት የቫይረሱ የመራቢያ ወይም የመደራጃ ጊዜውን በአንጎል ክፍል ከጨረሰ በኋላ ነው።

ቅድመ ሕመም (Incubation Period) የምንለው አንድ ሰው ከተነከሰበት ቀን ጀምሮ የሕመም ምልክት እስከሚጀመረበት ያለውን የቫይረሱን የመደራጃ ጊዜ ነው።

ውሻን የሚያሳብድ በሽታ ከሌሎች በሽታዎች የሚለየው ቋሚ (Constant) የሆነ የመደራጃ ጊዜ ስለሌለው ነው። የቫይረሱን የመራቢያ ጊዜ አጭር ወይንም ረጅም መሆኑን የሚወስኑት የቁስሉ ጥልቀት ወይም ስፋት፣ በንክሻው ጊዜ የገባው የቫይረስ መጠን፣ የሰውየው በሽታ የመከላከል አቅም ናቸው።

ቁስሉ እየሰፋና እየጠለቀ በሄደ ቁጥር የሚገባው የረቂቅ ወይም የቫይረስ መጠን እጅግ የበላይ ሲሆን ረቂቁ ወይም ቫይረሱ የነርቭ ሕዋስን የማግኘት እድሉ እየጨመረ ስለሚሄድ የመራቢያ ጊዜው አጭር ይሆናል።

ከአንገት በላይና ከአንገት በታች የተነከሱ ሰዎችም ሆኑ እንስሳት ወደ አካላቸው የገባው ቫይረስ የመራቢያ ጊዜው እኩል ስለማይሆን ሕመሙም እኩል አይጀምራቸውም። ውሻን የሚያሳብድ በሽታ ሕመም ከመጀመሩ በፊት በቁስሉ አካባቢ የማሳከክ፣ የመደንዘዝና፣ የመቆጥቆጥ ስሜቶች ይጀምሩትንና በመቀጠልም ራስ ምታት፣ ትኩሳትና ድካም ይሰማዋል።

እነዚህ የህመም ምልክቶች በሌላ በሽታም ሊከሰቱ ስለሚችሉ ሐኪም ማማከር ያስፈልጋል።

ከላይ ከተጠቀሱት የህመም ስሜቶችን ተከትሎ ብርሃንና ድምፅ የመጥላት፣ ለመተናኮል የመሞከር፣ አይኑን የማፍጠጥ፣ ውሃና ምግብ የመጥላት፣ የሚንቀሳቀስ ንፋስ የመሸሽ፣ የመቃገጥ፣ ሕሊናውን ሳይስት ለህጭ የማዘረብረብና በመጨረሻም መላ አካልን ሽባ የማድረግና ለሞት የመዳረግ ሕመሞች ከታዩ በትክክልም ሕመሙ ውሻን የሚያሳብድ በሽታ ስለመሆኑ እርግጠኛ መሆን ይቻላል።

«ውሻን የሚያሳብድ በሽታ ከሌሎች በሽታዎች የሚለየው ቋሚ (Constant) የሆነ የመደራጃ ጊዜ ስለሌለው ነው»

በሽታውን ለማወቅ የሚደረግ የምርመራ ዜዴ

«እንስሳው ከሞተ ደግሞ ጭንቅላቱን ቆርጦ ለምርመራ ወደ ኢትዮጵያ ጤናና ስነ ምግብ ምርምር ኢንስቲትዩት መላክ ያስፈልጋል»

በአገራችን ይህንን ምርመራ የሚያከናውነው ብቸኛው ላቦራቶሪ የሚገኘው በኢትዮጵያ የጤናና ስነምግብ ምርምር ኢንስቲትዩት ነው።

የዚህ ምርመራ አገልግሎት ተጠቃሚ የሆኑት በአመዛኙ በአዲስ አበባና አካባቢው የሚገኙ የሕበረተሰብ አካላት ሲሆኑ ለሌላው የአገራችን ክፍል ግን ከርቀቱ አንፃር የአገልግሎቱ ተጠቃሚ ሊሆኑ አልቻሉም። ይህ የምርመራ አገልግሎት በክልል ላብራቶሪዎች ቢስፋፋ በሀገሪቱ ያለውን የበሽታውን ስርጭት በትክክል ለማወቅ ከማስቻሉም ባሻገር ለበሽታው የሚጋለጡ ሰዎችንም በወቅቱ ህክምና እንዲከታተሉ ለማስቻል ይረዳል።

አንድ አብዲል ተብሎ የተጠረጠረ እንስሳ አካላዊ ምርመራ የሚደረግለት ለ10 ቀናት ለዚሁ አላማ በተዘጋጀ ማቆያ ጣቢያ(Quarantine) ውስጥ ተጠብቆ የበሽታው ምልክት በእንስሳው ላይ መታየት መጀመር አለመጀመራቸው

የእንስሳውን እንቅስቃሴ እየተጤነ የሚደረግ ምርመራ ነው።

አንዳንድ ጊዜ ንክሻ የፈጸመው እንስሳ ወይም ውሻ ክትባት የተከተበ ከሆነና ወደ ኢንስቲትዩቱ ማምጣት ካልተቻለ እንስሳው ባለበት አስሮ ለ10 ቀናት መከታተል የሚቻል ሲሆን እንስሳው በተጠቀሰው ቀን ገደብ ውስጥ ሰንሰለቱን በጥሶ ቢጠፋ እንስሳው ውሻን በሚያሳብደው በሽታ ተለክፎ ሊሆን ይችላል የሚለውን ግምት በከፍተኛ ደረጃ ስለሚያጠናክረው ተነካሹ ግለሰብ ሁኔታውን ለጤና ባለሞያ ማሳወቅ ይኖርበታል።

በዚህ አስር የክትትል ቀናት ውስጥ ምንም አይነት አካላዊም ሆነ ባህሪያዊ ለውጥ ካላሰየና ምግብ እየበላ፣ እየጠጣ በሕይወት ከቆየ ንክሻ በፈጸመበት ሰዓት ወደ

ተነካሹ ሰው በሽታ አለማስተላለፉንና ተነካሹ ከበሽታው ነጻ መሆኑ ይረጋግጣል።

እንስሳው ከሞተ ደግሞ ጭንቅላቱን ቆርጦ ለምርመራ ወደ ኢትዮጵያ ጤናና ስነ ምግብ ምርምር ኢንስቲትዩት መላክ ያስፈልጋል። በእንስሳትም ሆነ በሰዎች በበሽታው ለመያዛቸው ለማረጋገጥ የሚያስችል የቅድመ ምርመራ የለም። ውሻን የሚያሳብድ በሽታ ምልክት ለታየበት ሰው ከበሽታው ለመፈወስ የሚደረግ የሕክምና እርዳታ ስለሌለ ሰዎች የመዳን እድላቸው በጣም ዝቅተኛ ነው። ስለዚህ ማንኛውም ሰው ለበሽታው ሊያጋልጥ የሚችል ንክሻ ወይም ከእንስሳው ምራቅ ወይም ለሀጭ ጋር ንክኪ ካለው ጊዜ ሳይሰጡ ሀኪም ማማከር ያስፈልጋል።

ለበሽታው የሚደረግ ህክምና

እጅ ላይ የደረሰ ንክሻ እና የመጀመሪያ ህክምና እርዳታ

አንድ ሰው በአብደና አብዲል ተብሎ በተጠረጠረ እንስሳ ቢነከስ ንክሻው ወደ ሌላኛው የሰውነት ክፍል እንዳይዛመት ቁስሉን በውሃና በሳሙና ማጠብና ከዛም የመጀመሪያ የሕክምና ዕርዳታ ሊያገኝ ወደሚችልበት ጤና ተቋም ሄዶ እርዳት ማግኘት ይኖርበታል። ከዚህ በመቀጠልም ከበሽታው ጋር በተያያዘ የምክር አገልግሎት ወደ ሚሰጥበት የኢትዮጵያ ጤናና ስነ-ምግብ ምርምር ኢንስቲትዩት መሄድ ይኖርበታል። ነገር ግን ወደ ተቋሙ ለመሄድ ጊዜ የሚፈጅ ከሆነ ንክሻ የፈጸመው እንስሳ (ውሻ) በአካባቢው የሚገኝ ከሆነ

እንስሳውን ለ10 ቀን በደንብ አስሮ መከታተልና በነዚሁ ቀናት ጊዜ ውስጥ ቢሞት ወይም ቢጠፋ እንስሳው ውሻን በሚያሳብደው በሽታ ተለክፎ ሊሆን ይችላል የሚለውን ግምት ከፍ ስለሚያደርገው በወቅቱ ሪፖርት ማድረግ ያስፈልገዋል። አንድ ሰው በማንኛውም ማበዱ በተረጋገጠ እንስሳ ሲነከስ ወይም በወቅቱ ሳያብድ በሕይወት ባለ እንስሳ ቢነከስ ማድረግ ያለበት ቅድመ ሁኔታዎች የሚከተሉት ናቸው፡-

ሀ. የተነከሰው አካል በውሃና በሳሙና ወይም

- በአልኮል/በአረቄ/ በደንብ ማጠብ፤ ይህም ሙሉ ለሙሉ ባይሆንም በመጠኑ የገባውን ረቂቅ ወይም ቫይረስ መጠን ይቀንሳል።
- ለ. ቁስሉን ወደ አቅራቢያው ጤና ጣቢያ ወይም ክሊኒክ በመሄድ የመጀመሪያ የሕክምና እርዳታ ማግኘት አለበት።
- ሐ. ንክሻ የፈጸመው እንስሳ በሕይወት ካለ ለእንስሳት ሐኪም አሳይቶ ለ10 ቀን ክትትል እንዲደረግለት መደረግ አለበት።
- መ. በልዩ ልዩ ምክንያት በክትትል ላይ ያለው እንስሳ ቢያመልጥ ተነካሹ ሰው ወዲያውኑ የመከላከያ ክትባት መውሰድ ይኖርበታል።

የመጀመሪያ ሕክምና እርዳታ የላገኘ ንክሻ

ሠ. ንክሻ የፈጸመው እንስሳ በበሽታው ተለክፏል ተብሎ የሚጠረጠር ከሆነ እንስሳውን ገድሎ ወይም በ10 ቀን ክትትል ጊዜ ውስጥ ቢሞት ጭንቅላቱን ቆርጦ ወደ ኢትዮጵያ ጤናና ስነ ምግብ ምርምር ኢንስቲትዩት በመላክ እንዲመረመር ማድረግ አለበት። የቀረውን የሰውነት ክፍል (በድን)

- ሚቃጠል ወይም አርቆ መቅበር ያስፈልጋል።
- ረ. የእንስሳው ጭንቅላት ተመርምሮ በበሽታው ተጠቂ መሆኑ ከተረጋገጠ ተነካሹ ሰው በአስቸኳይ የመከላከያ ክትባት መከታተል ይኖርበታል።
- ሰ. የንክሻው ዓይነት ከበድ ያለ ከሆነ በተለይም ከአንገት በላይ የተፈጸመ ንክሻ ከሆነ እንዲሁም ንክሻው ሰፋ ያለ ቦታ የሚሸፍን ከሆነ የእንስሳው የ10 ቀን ክትትል ውጤት እስኪታወቅ ድረስ ተነካሹ የመከላከያ ክትባት መጀመር ይኖርበታል በተጨማሪም ኢሙኖግሎቡሊን (Rabies Immunoglobulin) በቁስሉ ዙርያ በመስጠት ቫይረሱ ወደ ነርቭ እንዳይሰራጭ እዚያው በተወሰነ ደረጃ ለማገድ ይረዳል።
- ሸ. በበሽታው ተይዞ ሕመሙ የጀመረው ሰው ለህጭ ማዘረብረብና ለመናከስም ስለሚከጅል በጥንቃቄ ማስታወሻም አስፈላጊ ነው። ከህጭ ጋር ከሚደረግ ንክኪ ባሻገር በሽተኛው አስታማሚው ፊት ላይ ሊተፋ ስለሚችል በሽተኛውን በጣም ባይቀርቡት ይመረጣል። በተረፈ ግን የእጅ መሸፈኛ ላስቲክ ወይም ጓንት በማድረግ ማስታወሻምና የሚፈለገውን እርዳታ ማድረግ ይቻላል። ለበሽተኛው የሚፈለገው እርዳታ ከተከናወነ በኋላ በደንብ እጅና ፊትን በሳሙና መታጠብ ያስፈልጋል። ስለዚህ በበሽታው ከተያዘ ሰው ጋር ለሚደረግ ማንኛውም ለበሽታው የሚያጋልጥ ንክኪ ሲኖር ሐኪም ማማከር ያስፈልጋል።

ውሻን ለሚያሳብደው በሽታ መከላከያ ክትባት ለሰዎች የሚሰጠው በሁለት አይነት ሁኔታዎች ነው። እነዚህም ቅድመ-ንክሻ እና ድህረ-ንክሻ መከላከያ ክትባት በመባል ይታወቃሉ።

ቅድመ-መጋለጥ ክትባት (Pre-exposure) የሚባለው ከእንስሳት ጋር በቅርበት ለሚሰሩ ባለሞያዎች፣ ለእንስሳት ሀኪሞች፣ የበሽታው ምርመራ ለሚከናወንበት ላብራቶሪ ውስጥ ለሚሰሩ፣ በዱር እንስሳት ጥበቃና ፓርክ ሰራተኞች፣ በሆስፒታል የጤና ባለሞያዎችና ተጓዥዎች በተለየ መልኩ ለበሽታው ሊጋለጡ ስለሚችሉ የሚሰጥ የመከላከያ ክትባት አይነት ነው።

ድህረ-መጋለጥ መከላከያ ክትባት (Post-exposure) የሚባለው ደግሞ በተለይ የበሽታው አምጪ የሆነው ቫይረስ በንክሻም ሆነ በሌሎች አጋጣሚዎች ወደ ሰውነት ከገባ በኋላ የሚሰጥ ክትባት ነው። ይህም የመከላከያ ክትባት መውሰድ የሚገባቸው በበሽታው ተለክፏል ተብሎ በተጠረጠረ ወይም በተረጋገጠ እብድ እንስሳ የተነከሱ ሰዎች ብቻ ናቸው።

ማንኛውም ሰው በአበደ ወይም አብደል ተብሎ በተጠረጠረ እንስሳ ቢነከስ ወይም ተናካሹ እንስሳ ለምርመራ ወደ እንስሳት ሐኪም ዘንድ ሳይቀርብ ሲቀር ወዲያውኑ የባለሙያ ምክርና አገልግሎት ማግኘት አለበት።

ለዚህ የህክምና አገልግሎት የሚውሉ መከላከያ ክትባቶች የጥራት ደረጃቸው ከፍተኛ ከሆኑ የእንስሳት ሕዋስ (Cell) ላይ በማሳደግ፣ በማላመድና በማዳከም የሚዘጋጅ ሲሆን እንደሚጠቀሙበት የሕዋስ አይነት የተለያየ ስያሜ አላቸው። በዚህም መሰረት የአለም የጤና ድርጅት በሽታውን የመከላከል አቅማቸው (Potency) 2.5 IU የሆኑ ክትባቶችን አገልግሎት ላይ ማዋል እንደሚቻል ይፈቅዳል። በዚሁም መሰረት

- 1. Purified Vero Cell Vaccine(PVRB)
  - 2. Human Diploid Cell Vaccine (HDCV)
  - 3. Purified Chicken Embryo Vaccine
- እነዚህ የክትባት አይነቶች በሀብት ደረጃቸው ከፍ ያሉ አገሮች እያመረቱ የሚጠቀሙባቸው ሲሆን በአፍሪካና እስያ ያሉ ግን በተወሰነ መልኩ «ውሻን ለማምረት ጥረት እያደረጉ ቢሆኑም በአብዛኛው በሀብት ከበለጸጉት ሀገሮች በመግዛት ይጠቀማሉ። እነዚህ ክትባቶች ሙያው በሚመለከተው ሀኪም ብቻ ሲታዘዙ አገልግሎት ላይ መዋል ይችላሉ።
- እነዚህም ቅድመ-ንክሻ እና ድህረ-ንክሻ መከላከያ ክትባት በመባል ይታወቃሉ»
- አገራችን ኢትዮጵያ እነዚህን ዘመናዊ ክትባቶች ለማምረት ከፍተኛ ጥረት እያደረገች ሲሆን፣ ይህን እውን ማድረግ እስኪቻል ግን ከበጎች ጭንቅላት የሚመረተውን ክትባት ለሕክምና አገልግሎት እየተጠቀመች ትገኛለች።

በሽታውን መከላከልና መቆጣጠር

የመከላከያ ክትባት ሲሰጥ

ውሻን የሚያሳብድ በሽታ ስርጭት ማነስና መብዛት ጋር በቀጥታ የሚያያዘው በሽታውን ለመቆጣጠር ከሚደረግ ጥረት ጋር ነው። በሽታውን በቁጥጥር ስር ያዋሉ የበለጸጉ ሀገሮች ከበሽታው ነጻ ሲሆኑ በተቃራኒው ደግሞ ተገቢው ትኩረት ባልተሰጠባቸው አብዛኛው የአፍሪካና የእስያ አገሮች በሽታው ከጊዜ ወደ ጊዜ እየጨመረ ይገኛል። በእነዚህ አገሮች በሽታውን በብዛት ከሚያዛምቱት እንስሳት ውስጥ 95 በመቶውን (95%) የሚሸፍኑት ውሾች ናቸው።

ስለዚህ በሽታውን ለመከላከል ቀላሉና ወሳኝ አማራጭ በውሾች ላይ የሚወሰደው ቁጥጥር ነው። የውሾች ቁጥጥር ሲባል ውሾችን በወቅቱ ተከታትሎ ማስከተባና የውሾችን ቁጥር ሊኖር ከሚገባው መጠን በልጦ እንዳይገኝ መቆጣጠር ማለት ነው። ውሻን የሚያሳብደውን በሽታ መቆጣጠሪያ መንገዶች ወይም ዘዴዎች በተለይ የውሾች ቁጥጥር በተመለከተ የሚከተሉትን 7 ነጥቦች መሠረት መደረግ አለባቸው፡-

በበሽታው የተጠረጠረ ውሻን ለሚመለከተው ክፍል በፍጥነት መጠቀም፡ - የበሽታን ምልክት ያሳየ፣ ያበደ ወይም የተጠረጠረን ማንኛውም እንስሳ ሕብረተሰቡ ለሚመለከተው አካል ማሳወቅ አለበት። ይህም ሕብረተሰቡን በድንገት ለበሽታው ከመጋለጥ ያድናል።

ባለቤት የሌላቸውን ውሾች እንቅስቃሴን መግታት፡ - ቆየት ካሉ የበሽታውን የመከላከያ ዘዴዎች ውስጥ አንዱ ውሾችን እንዳይዘዋወሩ ማሰር ነበር። የውሾችን የእርስ በርስ ግንኙነት ማገድና በመኖሪያ ቤታቸው አስሮ ማቆየት የበሽታውን ስርጭት መቀነስ ያስችላል። ሆኖም ግን አንዳንድ ጊዜ በቤታቸው ታስረው የሚጠበቁ ውሾች በበሽታው ተይዘው

በሰዎችና በሌሎች እንስሳት ላይ ችግር ሲፈጥሩ ይታያሉ። በሕብረተሰቡ ውስጥ ካሉ የተሳሳቱ አመለካከቶች ውስጥ አንዱ “ታስሮ የሚውል ውሻ በጭራሽ በሽታው ሊይዘው አይችልም” ብሎ ማመን ነው።

ከውሻ ሌላ በበሽታው ሊጠቁ ከሚችሉ እንስሳት ውስጥ ድመትና ሽለመጥማጥ በቀላሉ አጥር ሾልከው ወይም ዘለው በመግባት የታሰረውን ውሻ ሊነክሱ እንደሚችሉ መገንዘብ ይኖርብናል። ስለዚህ ውሾችን እንዳይዘዋወሩ አስሮ ማቆየት ብቻ ሳይሆን ክትባት እንዲያገኙ ማድረግ ያስፈልጋል።

የክትባት ዘመቻ፡ - በአመት አንዴ ወይም ሁለት ጊዜ የውሾች ክትባት ዘመቻ መደረግ አለበት። በሽታውን ለመከላከል ከሚያስችሉ መንገዶች አንዱ ውሾችን ማስከተብ ሲሆን ውሻን የሚያሳድጉ ሁሉ ውሾቻቸውን ማስከተብ ይጠበቅባቸዋል። የተከተቡ ውሾችን ካልተከተቡ ውሾች ለመለየት በተከተቡ ውሾች አንገት ላይ የሚታሠር መለያ ማዘጋጀት ያስፈልጋል፤ ይህንን ዘዴ ባለቤት ለሌላቸው ውሾችም መጠቀም ይቻላል።

ባለቤት የሌላቸው የተልከስካሽ ውሾች ቁጥጥር፡ - በሽታውን በማባዛት አይነተኛ ሚና የሚጫወቱት እነዚህ ባለቤት የሌላቸው ውሾች ስለሆኑ የእነርሱን ቁጥር መቀነስ የበሽታውን ቁጥር መቀነስ ነው።

የውሾች ምዝገባ፡ - የውሾችም ቁጥር ያለመታወቅ ለውሾች ሊደረገላቸው የሚገባውን ክትትልና እንክብካቤ እንዲስተጓጎል አድርጓል። ከክትባት በኋላ ውሾችን መመዝገብ የውሾችን ቁጥር ለማወቅ ይጠቅማል። በአንዳንድ የበለፀጉ አገሮች ውሻን

የሚያሳድጉ ሰዎች ለውሾቻቸው ታክስና የምዝገባ ክፍያ ሲጠየቁበት በሌሎች አገሮች ደግሞ ላልመክነት ሴት ውሻ ተጨማሪ የታክስ ክፍያ በመጠየቅ የውሾችን ቁጥር መጨመር ለመቆጣጠር ይረዳል።

ሕብረተሰቡን ማስተማር፡ - ሕብረተሰቡን ማስተማር የሚጠቅምበት ዋነኛው ምክንያት የበሽታውን ከውሻ በስተቀር ሌላ እንስሳ ሊለከፍ እንደሚችል ያለው ግንዛቤ በቂ ባለመሆኑ ነው።

ብዙ ጊዜ ሰዎች ስለበሽታው ያላቸው ግንዛቤ የተዛባ ነው፤ ይህም አንዳንድ የሕብረተሰቡ ክፍል ውሾችን ውሻን የሚያሳብደው በሽታ የሚይዛቸው ውሀ ሲጠማቸው ነው ብለው ሲያምኑ ሌሎች ደግሞ በእብድ ውሻ የተነከሰ ሰው ሆዱ ውስጥ ውሻ ይረባል ብለው ያምናሉ።

ሕብረተሰቡ ይህን በሽታ በተመለከተ ያለው አስተሳሰብ ባህላዊ መንገድን የተከተለ በመሆኑ የሕብረተሰቡ ክፍል የችግሩ ግንባር ቀደም ገፈት ቀማሽ ሆነዋል። ስለዚህ የሕብረተሰቡን ስለበሽታው ማስተማርና ማስረዳት ያስፈልጋል። በዚህ ረገድ የሚድያዎች አስተዋፅኦ ከፍተኛ ድርሻ ይይዛል።

ዋቢ ጽሁፎች

ብርሀኑ ለገሠ 1976 የእብድ ውሻ በሽታና መከላከያው : : በጤና ጥበቃ ሚኒስቴር የሃይጂንና አካባቢ ጤና አገልግሎት መምሪያ

WHO, 2011. The Immunological Basis for Immunization Series Module 17; Rabies.

Assefa Deressa, Abraham Ali, Mekoro Beyene, Bethelhem Newaye Selassie, Eshetu Yimer, Kedir Hussen. The Status of rabies in Ethiopia; A retrospective record review. Eth. J. Health. Dev. 24(2);2010.

Fekadu M. (1982) Rabies in Ethiopia. American journal of Epidemiology. 115(2):266-73

Fekadu M, Endashaw T, Alemu W, Bögel Y, Teshager T, Olsen JG (1993). Possible human-to- human transmission of rabies in Ethiopia, Ethiop Med J 34:123-127

Acha PN and Szyfrez B. Zoonoses and Communicable Diseases common to man and animals. 2nd edition WHO Scientific Publications, 1987; 503:425-449

Mandell GL, Douglas RG, Bennett JG. Principles and practices of infectious diseases. 2nd Ed; 897-909

Debbie JG. World health forum. 1988; 9(4):536-541

Bogel K. (1984) Guidelines for dog rabies control, WHO, VPH/83.43

Fields B.N. and Knipe D.M. (1989) In: Virology 2nd ed., Raven Press New York USA 883

Pankhurst R. (1990) An Introduction to the medical history of Ethiopia, The Red Sea Press. Inc. Trenton, New Jersey: 93 — 101

Meslin FX, Kaplan MM and Koprowski H. 1996 Laboratory techniques in Rabies. 4th ed pp4.

Greenhall AM, Artois M and Fekadu M. 1993. Bats and Rabies. Edition Fondation Marcel Mérieux.

McCull KA, Gould AR, Selleck PW, Hooper PT, Westbury HA, Smith JS (1993). Polymerase chain reaction and other laboratory techniques in the diagnosis of long incubation rabies in Australia. Aust Vet J 70(3):84-89

CDC MMWR 51(31); 686-688 (2002). www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/mm5131a4.htm

Community health development library (CD), 2002

የኢትዮጵያ ጤናና ሥነ ምግብ ምርምር ኢንስቲትዩት

+25112 751522
+25112 753470

+251 12 754744

1242/5654

ehnri@ethionet.et

ምስጋና

ይህ የእብድ ውሻ በሽታን ስርጭት በመግታት ላይ የሚያጠነጥን ህትመት የተዘጋጀው በኢንስቲትዩቱ የክትባትና ዲያግኖስቲክ ምርት ዳይሬክቶሬት ፣ የእንስሳት ነክ በሽታዎች ጥናትና ምርምር ኬዝ ቲም እና የሕዝብ ግንኙነት ጽ/ቤት ትብብር ሲሆን ህትመቱን አስመልክቶ ያሉ ወጪዎች ደግሞ የተሸፈኑት ሙሉ በሙሉ በኢንስቲትዩቱ ነው፡፡

